

İmam-ı Maturidi

İmam el-Matürîdî; Kısaca Ebu Mansur el-Matürîdî diye bilinen Ebu Mansur Muhammed bin Muhammed bin Mahmud el-Matürîdî, Maverâünnehir'deki Semerkant şehrinin Matürîd köyünde doğmuştur. Doğum tarihi konusunda kaynaklarda pek net bilgi bulunmamakla birlikte, tüm tarihçilerin ittifak ettikleri vefat tarihi 333/944'e ve hocalarından Muhammed bin Mukatil er-Razî'nin vefat tarihi olan 248/862 tarihine bakarak tahminen 238/853 yılı kabul edilmektedir. Matürîdî'nin milliyeti hakkında farklı görüşler mevcuttur: Bir iddiaya göre Türktür. Bazı yazarlara göre ise Medine'nin meşhur Ebu Eyyub el-Ensari ailesinden gelmektedir. Bu iddia Medine'nin bazı Arap ailelerinin Semerkant'a yerleşmiş olması gerçeği ile teyid edilmektedir. Matürîdî'nin yaşadığı devirde, İslam dünyasında merkezi otoriteyi temsil eden Abbasi devleti bu gücünü kaybettiğinden birçok İslam devletinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlardan birisi olan Samaniler Devleti Maverâünnehir bölgesinde hakim olmuştur. İslam dünyasında hicri ikinci asırdan itibaren bir taraftan akla dayanan felsefe; ilimler tercüme ve te'lif yoluyla yayılırken, diğer yandan yine akla ehemmiyet veren Mu'tezile ortaya çıkmış ve akaid görüş ve kanaatlerini yaymaya başlamıştı. Nakle bağlılığı ve teslimiyeti şiar edinen selef akidesi bu yeni cereyana karşı pek başarılı olamıyordu. Halife Memun Mutezileyi resmi devlet görüşü yapması ile bu mezhep yaygınlaşmaya başlamıştı.(218/833) Buna karşılık İslam dünyasında usül-üddin konusunda yeni izah tarzlarına ihtiyaç vardı. Bu yeni izah tarzları nakle bağlı kalmakla birlikte akla da ehemmiyet verecek selef metodu ile Mu'tezile mezhebinin iyi yanlarını birleştirmeliydi. Bu yeni ihtiyacı karşılayan ehl-i sünnet ilmi kelamını oluşturan, Maverâünnehir'de Ebu Mansur el-Matürîdi ve Irak'ta Ebu Hasan el-Eşari (324/946) olmuştur. Matürîdî'nin yetiştiği coğrafya ve bu coğrafyaya hakim Samaniler hakkında el-Makdisi (389/990) Bu bölge ilim ve alimler yönünden zirveye ulaşmış bir bölgedir. İlim ve hayrın hazinesidir. İslamın aşılmaz muhkem kalesidir. Bu ülkede fakihler alimler, krallar seviyesine ulaşmışlardır; demistir. Samaniler devleti (389/999) yıkılıncaya kadar ilim adamlarını korumuş ve onlara destek olmuştur. İşte böyle bir ortamda yaşayan İmam el-Matürîdî'nin de ilmi münakaşalardan ve ilimden uzak kalması düşünülemezdi. Matürîdî'nin hocaları imam Ebu Hanifi'nin talebelerinden olan Şeyh Ebu Bekr Ahmed bin İshak, Fakihü'l-Semerkandî; lakabıyla bilinen Ebu Nasr Ahmed bin El-Abbas, Nuseyr bin Yahya el-Belhî; ve Rey kadısı olan Muhammed bin Mukatil er-Razî'dir. Mensupları tarafından alemü'l-Hüda (Hidayet sancağı), İmamü-l Hüda (Hidayet önderi), İmamü-l Mütakellimin (Kelamcılarının lideri) gibi lakaplarla anılmasına ve çevresinde çok ün yapıp sevilmesine rağmen ne tuhaftır ki pek çok tabakat ve mezhep tarihi kitaplarında isminden bahsedilmemiştir.

İmam el-Matürîdî; tahsilindeki ilmi silsile itibariyle İmam-ı Azam Ebu Hanifi'nin görüşlerine ve onun mezhebine uyarak nakil yanında akla da büyük önem veren tutumunu benimsemiştir. Gerek Semerkant'ta ve gerekse civarında muhtelif fırka ve mezhep ricaliyle giriştiği münazara ve mücadelelerde büyük başarılar elde etmiştir. Matürîdî;, Karamitiler, Şiiiler ve Mu'tezile mezhebiyle mücadele etmiştir. Mücadelenin en büyük bölümünü Mu'tezile'ye karşı yaptığı münazaralar teşkil etmiştir.

199; çağdaşlarından Ebu'l-Kasım Abdullah el-Kasbi (vefatı: 317/929) Bağdat'ta Mu'tezile akımının başıydı. Matürîdî; Kitap el-Tevhid adlı eserinde Kasbi'nin görüşleriyle mücadele etmiştir. Ayrıca üç kitabına karşı da üç kitapla cevap vermiştir. Bu sıralarda doğuda Matürîdî; genel olarak Mu'tezililerle ve özel olarak da onların Bağdat grubuyla mücadele ederken, çağdaşlarından el-Eşari'nin de Irak'ta Mu'tezililerin Basra koluna karşı aynı görevi üstlendiğini görüyoruz Maturidinin Eserleri Kelam tarihi boyunca yazılan eserlerde, Matürîdî'nin eserlerinin tamamının listesi yer almamıştır. Ancak biz İstanbul Yüksel İslam Enstitüsü'nde 1971 yılında Ebu Masur el-Matürîdî; ve Tevilatü'l-Kur'an; konusunda öğretim tezi hazırlayan

Muhammed Eroğlu'nun taksim ve sırasına göre aktarmayı uygun buluyoruz: A. Matürid'in kelimeler, cedel ve fırkalar hakkındaki eserleri: Kitap et-tevhid, Risale fi'l-akaid, Şerhül fil-ekber, Reddü evaili-edille li'l-Ka'b, Reddü tekzibi cedel li'l-Kab, Reddü usuli'l-hamse li'l-Bahil, Reddü kitabi'l-imame li ba'dı'r-ravafid, er-Redd ale'l-karamita, Reddü kitabi'l-Ka'b fi va'di'l-füssak, Beyanü vehmi'l Mu'tezile, Kitab el-makalat, Kitabu tefsiri'l-esma ve's-sıfat B. Matürid'in usule dair eserleri: Me'ahizü'sherai, f'us'li'l-fıkh, el-Cedel fi us'li'l-fıkh, Ed-Dürer fi us'li'l-din, el-Us'li'l.C. Matürid'in tefsir ve Kuran ilimlerine dair eserleri: Tevilatü'l-Kur'an, Risale fi ma la yecüzü'l vakfu aleyhi fi'l Kur'an D. Matürid'in vasaya ve münacata dair eseri: Vasaya ve münacaat. Bunların dışında bir takım eserler de Matürid'e nisbet edilmektedir. Fakat bunların müellife nispetini değerlendirecek belgeler mevcut değildir. Eşari ile Matürid'in ihtilafları Matürid'e, Eşari ile birlikte ehli sünneti temsil etmesi ve Mu'tezililerle mücadelelerinden dolayı fikirlerinde paralellik gözükmesine rağmen aralarında ihtilaf mevcuttur. Bu ihtilafların sayısı bazı kaynaklarda 13 olarak telaffuz edilirken, bazılarında 40, hatta 73'e varan sayılarla ifade edilmektedir.

Matürid ile Eşari arasındaki başlıca fikir ayrılıkları şunlardır: 1. Cüz'i irade: Eşari'lere göre cüz'i iradeyi Allah yaratır. Matürid'lere göre ise cüz'i iradeyi Allah yaratmaz. 2. Hüsün ve kubuh: Eşari'lere göre hüsün ve kubuh, yani bir şeyin iyi veya kötü olduğu aklen bilinemez. Hüsün ve kubuh, Allah'ın emir ve nehiyleriyle bilinir. Allah bir şeyi emrettiyse o şey iyidir. Allah bir şeyi yasak etti ise o şey kötüdür. Matürid'lere göre ise hüsün ve kubuh akıl ile idrak olunur. Emir ve nehiy bir şeyin iyi veya kötü olduğuna delalet eder. Herhangi bir şey iyi ise Allah onu emretmiştir. Kötü ise Allah onu yasak etmiştir. 3. Allah'ı tanıma: Eşari'ler, Allah'ı tanımanın şer'an vacip olduğunu söylerler. Matürid'ler ise Allah'ı tanımanın aklen vacip olduğu fikrindedirler. 4. Tekvin: Eşari'ler tekvini itibar bir sıfat olarak kabul ederler. Hakikî sıfat olarak kabul etmezler. Matürid'ler ise tekvinin, kudret ve irade gibi hakiki bir sıfat olduğunu söylerler. 5. Kula gücü yetmeyecek şeyleri teklif: Eşari'lere göre Allah'ın kula gücü yetmeyecek şeyleri teklif etmesi caizdir. Mesela cisimleri yaratmak gibi. Matürid'lere göre ise Allah'ın kulun gücü yetmeyeceği şeyleri ona teklif etmesi caiz değildir. 6. İlliyet ve hikmet: Eşari'ler Allah'ın fiilleri için sebep aranmaz; der. Onun fiilleri hikmet ile bağlı da değildir. Çünkü Allah yaptığından sorumlu değildir. Sorumlu olan kullardır. Matürid'lere göre Allah abesten münezzehtir. Allah'ın fiilleri hikmeti icabı meydana gelir. Çünkü Allah Hak'm'dir, Al'm'dir. Allah tekvin fiillerinde ve teklif hükümlerinde hikmetini gösterdi ve irade etti. Hasılı Allah'ın fiilleri hikmeti ile bağlıdır ve fiiller bir sebebe bağlıdır. Bu Allah'ın abesle meşgul olmasının icabıdır. Allah yaptıklarından sorumlu değildir. 7. Ezelde ma'duma hitap: Eşariye göre ma'duma ezelde ilahî hitap taalluk eder. Buna göre Allah ezelde Mükellim'dir. Matürid'e göre Allah ezelde Mükellim değildir. Çünkü ma'duma ezelde ilahi hitap taalluk etmez. 8. Nübüvvet için Cinsiyet: Eşari'lere göre nübüvvet için erkeklik şart değildir, kadınlar da nebi olabilirler. Nitekim Meryem, Asiye, Sare, Hacer, Havva ve Hz. Musa'nın annesi nebidirler. Nübüvvetin Matürid'lere göre ise nübüvvetin şartlarından birisi erkek olmaktır. Kadınlar nebi olamazlar. 9. İbadetin ifası: Eşari'ler müslim olmayanın ibadetle mükellef olduğu reyindedir. Onlara göre gayri müslimler bu sebeple de ceza görürler. Matürid'ler ise, müslim olmayanların ibadeti ifa ile mükellef olmadıkları

reyindedirler. Onlar küfürden dolayı ceza görürler ve fakat ibadeti ifa etmedikleri için cezaya çarptırılmazlar. 10. İrtidat: Eşarilerce mürted yeniden imana dönerse amelleri de avdet eder. Matüridlere göre ise mürted imana dönse de amelleri avdet etmez. 11. Tевbe-i yeşarilerce tevbe-i yeşarilerce makbûldür. Maturilerce makbul değildir. 12. Kur'an: Eşarilerce Kur'anın bazı ayetleri, bazılarında büyüktür. Matüridlere göre ise, büyük olamaz. Mensupları tarafından Hidayet sancağı, Hidayet önderi, Kelamcılarının lideri gibi övgülere mazhar olan ve ve buna rağmen tabakat ve mezhep tarihi kitaplarında isminden bahsedilmeyen Matürid, hayatı boyunca ehl-i sünnet akidesini öğretmek ve müdafaa etmek için çaba göstermiştir. Gerek tamamen akla dayanan Mu'tezile ile, gerekse nakle dayanan selef akidelerinin iyi yönlerini birleştirmiş ve ehl-i sünnet çizgisini muhafaza etmiştir.

İmam-ı Maturidi